

*Проф. др Предраг Шулејић,
Правни факултет, Београд*

Осигурање инвестиција

Поред очекиваног профита, за стране улагаче најважније питање је какву заштиту пружа домаћа земља у погледу могућих ризика којима стране инвестиције могу бити изложене. Без одређених гаранција у овом погледу мало који страни улагач ће се усудити да уђе у овај подухват. Стога се питање заштите страних инвестиција данас поставља као *conditio sine qua non* у материји страних улагања. Заштита се остварује на неколико нивоа :на нивоу националних установа (државне или парадржавне агенције за осигурање некомерцијалних ризика); на нивоу међународних организација (мултилатералне агенције и удружења професионалних осигурача);на нивоу приватних осигурача извозних кредита и инвестиција. Иако различити по начину организовања и структури, заједнички циљ свих ових установа је заштита и подстицање улагања. У нашој земљи заштити страних улагања се посвећује посебна пажња, нарочито кроз регулисање овог питања у одговарајућим законским прописима (А), а што се тиче међународних извора, свакако је најважнија установа Мултилатерална агенција за осигурање инвестиција (Б).

А. Наш законодавац заштиту страним инвеститорима гарантује кроз билатералне уговоре (а), затим, у најважнијем законском акту у овој материји - Закону о страним улагањима (б), а од недавно и посебним законом који установљава Фонд за осигурање и финансирање спољнотрговинских послова (ц).

а) Третман најповлашћеније нације и национални третман неодвојиви су саставни делови међународних трговинских уговора. Један од најновијих примера представља Закон о потврђивању Споразума између савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Италијанске Републике о узајамном подстицању и заштити улагања, из 2001. године. ¹⁾ У делу у коме се говори о подстицању и заш-

тити улагања истиче се да ће свака страна уговорница на својој територији уређивати и одржавати правни оквир који ће њеним улагачима бити гаранција континуитета правног третмана и поштовање свих преузетих обавеза које се тичу сваког појединог улагача. Државе се обавезују да предузећа у којима се врше улагања «никада нипошто не буду оштећена неоправданим или дискриминаторским мерама». Такође, гарантује се да ће улагачи уживати «правичан и равноправан третман, пуну заштиту и безбедност на територији друге стране уговорнице». -У делу у коме се гарантује третман најповлашћеније нације подвлачи се да ће се улагачима «у погледу њиховог управљања, одржавања, коришћења, уживања или располагања њиховим улагањима, обезбедити третман који није мање повољан од оног који се додељује сопственим улагачима или улагачима ма које треће државе, зависно од тога који је повољнији. »

б) Наш Закон о страним улагањима²⁾ садржи посебан део под насловом: »Гарантована права станих улагача«. У том делу у посебним члановима регулишу се следећа питања: слобода страног улагања; национални третман; правна сигурност; конверзија и слобода плаћања; право на вођење пословних књига; право на трансфер добити и имовине; повољнији третман. У члану који говори о правној сигурности, закон посебно наглашава да страни улагач ужива пуну правну сигурност и правну заштиту у погледу права стечених улагањем. Поред тога, права страног улагача која постоје у моменту уписа страног улагања у судски регистар не могу бити сужена накнадном изменом закона или других прописа. Закон, поред тога, сматра потребним да регулише један од најчешћих ризика којима могу бити изложени страни улагачи, а то је експропријација; закон поставља као принцип да страни улози или имовина предузећа са страним улогом не могу бити предмет експропријације, а када се то ипак догоди, онда морају бити испуњени посебни услови:законом одређен јавни интерес и плаћање одговарајуће накнаде у одређеном року. -Национални третман је гарантован одредбом по којој страни улагач у погледу свог улога ужива једнак положај, права и обавезе као и домаћа лица : »Предузеће са страним улогом ужива једнак правни положај и послује под једнаким условима и на једнак начин као и југословенска предузећа без страног улога. »-Повољнији третман је регулисан на класичан начин (клаузулом најповлашћеније нације у међународном или билатералном споразуму који може бити закључен између Југославије и државе страног улагача).

в) По угледу на многе друге земље³⁾, и наш законодавац организује заштиту и подршку домаћим извозницима и улагачима у стране земље путем посебне установе за осигурање и финансирање спољнотрговинских послова (укључујући и улагање у предузећа или пословне јединице у другој држави). У основи, није реч о некој новини. Још је од почетка седамдесетих година протеклог века код нас постојао Закон о финансирању осигурања извозних послова од некомерцијаних ризика,

1. Објављен у «Сл. листу СРЈ», Међународни уговори, бр. 1. од 11. маја 2001.

2. «Сл. лист СРЈ», бр. 3. од 18. јануара 2002.

3. COFACE у Француској, HERMES у Немачкој, ECGD у Великој Британији, итд.

чиме се бавила Југословенска банка за међународну економску сарадњу (ЈУБ-МЕС).

Нажалост, због познатих догађаја (вишегодишња блокада и санкције) кредитирање и осигурање ове делатности је било безпредметно. Међутим, поновно оживљавање међународних економских односа условило је нову законодавну регулативу у виду доношења новог Закона о Фонду за осигурање и финансирање спољнотрговинских послова.⁴⁾ Међу делатностима фонда (за чије финансирање се стара надлежно министарство за економске односе са иностранством, иако држава не одговара за обавезе фонда у правом промету) долази и осигурање спољнотрговинских послова и пружање других услуга у вези са осигурањем од некомерцијалних и комерцијалних ризика; такође и преузимање обавеза организација за осигурања проузрокованих неплаћањем или неизвршењем обавеза домаћих лица у извозним пословима. Некомерцијални ризици у односу на које фонд пружа заштиту су и штете настале у вези са имовином уложеном у предузећа или пословне јединице у другој држави због национализације, експропријације, немогућности да се располаже имовином у трајању од најмање 12 месеци, уништење или оштећење имовине у току рата који води држава у којој је извршено улагање, односно политичких догађаја у тој држави.

Б. Мултилатерална агенција за гарантовање инвестиција "The Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA)" члан је групације Светске банке (The World Bank Group) и основана је 1988. године, са циљем: подстицање прилива страних директних инвестиција у земље чланице агенције, а посебно у земље чланице у развоју, пружање потребне заштите инвеститорима, као и промовисање и унапређење страних директних инвестиција у земљама у развоју. Агенција у остваривању ових циљева издаје гаранције инвеститорима и зајмодавцима против некомерцијалних (политичких) ризика, као и пружа техничку помоћ неопходну земљама чланицама у развоју (саветодавне услуге, промовисање различитих привредних делатности у одређеним регионима, и сл.). Поред тога, агенција се бави и пословима реосигурања и саосигурања: она је овлашћена да врши реосигурање националних агенција (осигуравајућих институција чланица), регионалних агенција, приватних осигурача – који издају гаранције за инвестиције од политичких ризика.

Гаранције агенције MIGA могу представљати значајан подстицај за стране улагаче, будући да њима умањује опасност реализовања једног броја политичких ризика, који негативно утичу на улагања. Ове гаранције се одобравају тзв. подобним инвеститорима. Оне су посебно значајне за земље у развоју, којима су страна директна улагања од животног значаја. Према неким извештајима до сада је MIGA издала гаранције за осигурање у просеку од око 400 милиона долара годишње, подржавајући око 3 милијарде долара инвестиција у приватном сектору⁵⁾.

4. «Сл. лист СРЈ», бр. 3. од 18. јануара 2002.

5. Према: Дејан Јововић, *Криза свейског финансијског система*, "Политика", 14. фебруара, 2000.

Посебну врсту гаранција представљају твз. спонзорисане инвестиције. Оне су од посебног значаја за прилив инвестиција у земље у развоју. Услов да би агенција закључила уговор о овим гаранцијама је да влада земље домаћина одобри издавање предметне гаранције од стране агенције. У овом случају гарантоване спонзорисане инвестиције MIGA спроводи у своје име али за рачун спонзора⁶⁾.

У циљу дугорочније заштите улагача уговори о осигурању углавном покривају период од 15 година (под одређеним околностима и до 20 година). Годишње премије се крећу у распону 0,50% - 1,25% осигураног износа.

Основни ризици које агенција покрива су следећи:

- трансфер девиза; експропријација; рат и грађански немири;
- повреде уговора о инвестицији.

Ризик трансфера девиза односи се на губитак због немогућности инвеститора да конвертује локалну валуту у конвертибилне девизе и да изврши њихов трансфер, услед чега осигураник трпи губитак својих прихода (добит, главница и камате, royalties). Губици због нетрансферисаних девиза могу настати и услед прекомерног кашњења наплате девиза због мера владе земље домаћина, или због пропуста да се предузму одговарајуће мере. Међутим, девалвација није покривена.

Ризик експропријације (као и национализације и конфискације) представља највећи ризик са последицама лишавања власништва или контроле или значајних користи страног улагача над његовом инвестицијом. Покривена је и тзв. пузајућа експропријација која представља скуп аката владе који током времена дају ефекте експропријације – на пример, конфискација фондова. – У случају потпуне експропријације инвестиције (на пример, акција) агенција исплаћује књиговодствену вредност инвестиције, а ако је реч о експропријацији фондова или активе у мањем износу, исплаћује се осигурани износ фондова, односно књиговодствена вредност експроприсане активе.

Ризик рата и грађанских немира може бити остварен војном акцијом или грађанским немирима на било ком делу државе домаћина, а ту се подразумевају и револуција, побуна, државни удар, саботажа или тероризам, и слични догађаји који су изван контроле дотичне земље. Услед ових догађаја могу да настану губици услед оштећења, разарања или нестанка имовине. Такође, услед ових догађаја може доћи до прекида реализације пројекта, на начин да битно утиче на финансијску способност инвеститора у периоду од једне године – у таквом случају исплаћује се књиговодствена вредност укупног осигураног износа инвестиције израженог у акцијама.

Ризик повреде уговора о инвестицији такође је покривен осигурањем агенције. У питању је заштита од губитака који могу настати сваким поступком или пропустом владе земље домаћина који представља повреду уговора са инвеститором под условом да инвеститор није у могућности да се обрати суду или арбитражи; или, ако се одлука тог органа не достави у року предвиђеном уговором о гаранци-

6. Више о томе: Ксенија Цоцо-Рујевић, Лола Стаменковић, *Мултилатерална агенција за осигурање инвестиција*, "Правни живот", бр. 11/1997.

ји; или, најзад, ако се таква одлука не може извршити. Ако инвеститор после одређеног периода не успе да наплати своја потраживања, агенција му, као носиоцу гаранције, пружа обештећење.

Делатност Агенције МІГА од значаја је и за нашу земљу, као земљу (условно речено) у развоју, а тој категорији земаља активност агенције је посебно окренута. Истина, наш статус још није сасвим јасан -према последњим обавештењима наша земља се налази у групи «Земаља у процесу испуњавања захтева за чланством»⁷). Са друге стране, бивша држава СФРЈ је потписала и ратфиковала Конвенцију 1991. године (Сл. лист СФРЈ-Међународни уговори, бр. 4/91), а после тога је усвојен Закон о обезбеђивању средстава федерације за учешће у оснивачком капиталу МІГА (Сл. лист СФРЈ, бр. 53/91), на основу кога је извршена почетна уплата удела СФРЈ у оснивачки капитал агенције. Од бивших југословенских република неке су постале чланице агенције (Словенија, Хрватска). -Наши надлежни органи би свакако морали да предузму све потребне мере да се што пре регулише чланство наше земље у овој значајној међународној организацији, да би се на тај начин омогућило веће и брже притицање страних инвестиција .

7. "Countries in Process of Fulfilling Membership Requirements", www.miga.org: Membership, March 2002